

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἀνέτρεπεν ἐκ θεμελίων πολιτικὸν καθεστῶς, ἀπὸ αἰώνων κρατοῦν. Διὰ τίνος ὁμως ἄλλου ἔπρεπε τὸ ἀνατρεπόμενον τοῦτο καθεστῶς νὰ ἀντικατασταθῇ; Ὅποιον δὲ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποιον θὰ διφκεῖτο ἡ Ἑλλάς, ἀπαλλασσομένη τῶν Τούρκων; Περὶ τούτου εἶπον τὰς γνώμας των πολλοί, ἐπίσημοι καὶ λόγιοι Ἕλληνες τῶν χρόνων ἐκείνων.

Λ'

Καὶ ἀναφέρομεν πρῶτον τὴν γνώμην τοῦ Κοραΐ, τὸν ὅποιον ἀπησχόλησεν ὄχι μόνον ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ τοῦ ἔθνους ἀναγέννησις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτικὴ ἀκόμη διοργάνωσις τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις.

Ὡς ἐκ τῆς ψυχικῆς του ἰδιοσυγκρασίας, ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐμβριθοῦς ἀσχολίας του εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διαμονῆς του εἰς Παρισίους, ὅπου παρηκολούθησε μὲ τὸν παρατηρητικὸν του νοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν ἀπὸ τοῦ 1789 καὶ ἐφεξῆς, ὁ Κοραΐς ἀπέκλινε πρὸς τὴν δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς τὸ ἰδεώδες πολίτευμα τῶν λαῶν.

Εἶπαμεν ὅτι ἀπέκλινεν. Ὁρθότερον ὁμως θὰ ἦτο ἂν ἐλέγαμεν ὅτι ἦτον ἀνεπιφυλάκτως δημοκρατικός. Ἐφρόνει δὲ ὅτι μόνον διὰ τῆς δημοκρατίας εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἰσονομία, ἡ ἐλευθερία, ἡ

δικαιοσύνη πρὸ πάντων, διὰ τῆς ὁποίας ἄγεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν. Δὲν ἤθελεν ἔπειτα τοὺς βασιλεῖς, τὰς διακρίσεις τῶν τάξεων, τοὺς τίτλους, τὰ παράσημα, τοὺς κοινωνικοὺς καθόλου καὶ πολιτικοὺς θεσμούς, διὰ τῶν ὁποίων αἱ αὐλαὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατώρθωσαν νὰ διατηροῦν στερεὸν τὸν βασιλικὸν θρόνον, ὡφελοῦσαι τάξεις

μόνον ἢ τὰς ὑπηκόων των, πιέζουσαι ὅμως καὶ ἐκμεταλλεούμεναι τὸ σύνολον χάριν τοῦ θρόνου.

Τὴν δημοκρατίαν συνίστα καὶ εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ἐγραφε δὲ καὶ ἐφρόντιζε δραστηρίως περὶ τούτου, ὅπως φανερώουν τὰ Προλεγόμενά του εἰς τὰς ἐκδόσεις του, αἱ ἰδιωτικαὶ του ἐπιστολαί, αἱ ἐπιστολαὶ του ἔπειτα πρὸς ἐπισήμους μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν Ἕλληνας. Ἄλλ' ὁ

Κοραῖς προέβη καὶ περαιτέρω ἀκόμη εἰς τὰ δημοκρατικά του κηρύγματα. Ὑπέδειξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ὑπόδειγμα τὸ πολίτευμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Θὰ ἐμνημόνευεν πολὺ τὸν λόγον, περισσότερον ἀφ' ὅσον μᾶς ἐπιτρέπει τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος», ἂν ἀπεπειρώμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Κοραῖν εἰς τὰς

σχέψεις του, ὥστε νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν τοῦς λόγους, τοὺς συλλογισμούς, τὰ συμπεράσματα, τὸν ἐνθουσιασμόν του ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Εἰς ἰδίαν μόνον, μακρὰν μελέτην, πρέπει νὰ πραγματευθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τούτου ἐνταῦθα.

Τελείως διαφορετικὴν γνώμην εἶχεν ἄλλος, ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων καὶ οὗτος τῶν τότε Ἑλλήνων, ὁ κόμης Ἰω. Καποδίστριας.

Οἱ Ἕλληνες, ἔγραφεν ὁ Καποδίστριας ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, πρέπει α) νὰ ὀργανώσουν τὰς ἐλευθερωθείσας χώρας τῆς Ἑλλάδος οὕτως ὥστε νὰ τὰς προφυλάξουν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τὰς νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον· β) νὰ συγκεντρώσουν τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας ὀλίγων. Προτιμότερον βεβαίως θὰ ἦτο, ἐπιφέρει ὁ Καποδίστριας, νὰ εἶχεν ἡ ἐπανάστασις ἓνα ἀρχηγόν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔβλεπε τὸν κατάλληλον, ἄφινεν εἰς τὴν κρίσιν τῶν Ἑλλήνων νὰ προσπαθῇσιν νὰ τὸν εὔρουν· γ) νὰ διατηρήσουν τοὺς παλαιοὺς διοικητικοὺς θεσμοὺς (τὰ παλαιὰ σχήματα, ὡς γράφει) καὶ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἐφαρμογὴν θεσμῶν, οἱ ὅποιοι θὰ παρουσίαζον τὴν Ἑλλάδα εἰς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ὡς ὄργανον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐταιρειῶν· δ) τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ δημόσια ἔγγραφα νὰ συντάσσωνται εἰς γλῶσσαν λιτὴν, καὶ ὄχι πομπώδη, ὅπως αἱ ὑψηλάντικαὶ προκηρύξεις· ε) νὰ δεῖξουν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμπιστοσύνην μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅχι δὲ καὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἕως ὅτου παρασύρῃ καὶ αὐτὰς ἡ Ρωσία κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐπιμένουσα εἰς τοῦτο, ἡ ἀναλάβῃ μόνῃ αὐτὴ τὴν φροντίδα νὰ σταματήσῃ τὰ δεινὰ, τὰ θλίβοντα τοὺς ἀδελφούς της χριστιανοὺς.

Θὰ ἀκούσωμεν τώρα τὴν γνώμην καὶ ἄλλου, ἐπιλέκτου Ἑλλήνος, τῶν χρόνων ἐκείνων, τοῦ Οὐγγεροβλαχίας Ἰγνατίου. Περιέχεται εἰς μακρὰν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἔγραψε τῇ 27 Αὐγούστου 1823 πρὸς τὸν φίλον του Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον ἐκ Πίσης, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ ἔτη, καὶ ὅπου τέλος ἀπέθανεν.

Πολιτεῖαν, λέγει, νὰ συστήσεις δὲν τὸ βλέπω πιθανόν (Πολιτεῖαν λέγων ὁ Ἰγνάτιος ἐννοεῖ σύνταγμα), καὶ διότι ὁ λαὸς μας δὲν εἶναι προδιατεθειμένος εἰς τοιαύτην κυβερνήσιν, καὶ διότι δὲν τὸ δέχονται αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὡς ἀντίθετον εἰς τὰ πολιτικὰ των σχέδια καὶ τέλη. Οἱ Ἄρειοι Πάγοι καὶ ἄλλαι τοιαῦται λέξεις τῶν λογιωτάτων μας ἔβλαιψαν τόσον πολὺ τὰ πράγματά μας, ὅσον δὲν θὰ ἔβλαπτον ὅλαι αἱ ἄλλαι συκοφανταίαι τῶν ξένων. Εὐκόλον ἔπειτα δὲν βλέπω νὰ ἐκλέξητε μονάρχην μεταξὺ τῶν ὁμο-

γενῶν, τὸν ὁποῖον νὰ ἀποδεχθῶν οἱ Ἕλληνες. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον ἂν ἀπεφασίζετο καὶ ἐγίνετο εἰς μίαν στιγμιαίαν συγκατάθεσιν, δὲν θὰ τὸν ἀνεχθῶν κατόπιν, τὸ δὲ πρᾶγμα θὰ ἀποβῇ κωμικόν. Ἐξω πρέπει νὰ ζητήσετε πρίγκιπα, τὸν ὁποῖον νὰ ὑποστηρίξῃ κάποια μεγάλη Δύναμις ἢ πολλαὶ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις. Τοῦτο μόνον θὰ στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν τῆς πατρίδος μας. Ὅσα καταπολεμοῦν αἱ μεγάλαι Δυνάμεις εἰς τὴν Εὐρώπῃν, θὰ τὰ δεχθῶν ἐφαρμοζόμενα ἐν Ἑλλάδι. Θὰ δεχθῶν δηλαδὴ νὰ ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους ὁ πρίγκιψ

ἢ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, διότι θὰ φοβοῦνται τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐνὸς κατακτητοῦ, συμφέρει δὲ εἰς τὴν Εὐρώπῃν νὰ ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ κατωτέρω ὁ Ἰγνάτιος προσθέτει περὶ παρασῆμων τὰ ἑξῆς: Θὰ ἤμην, γράφει μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κοραΐ, ὁ ὁποῖος δὲν δέχεται κανὲν σύμβολον τιμῆς, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συσταθῇ ἡ παλαιὰ Πολιτεία τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἀφοῦ εἶναι τοῦτο ἀδύνατον,

ἀδύνατον δὲ πρὸς τούτοις εἶναι νὰ ἀνταμείψῃτε ἄλλως τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας τὴν πατρίδα, δὲν βλέπω τί πειράζει νὰ μιμηθῇτε τὴν Εὐρώπῃν, ἣ ὁποία ἔκαμε τοὺς σταυροὺς (τὰ παράσημα) πολυτιμοτέρους ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πληρώνει μὲ τὸ νόμισμα τοῦτο.

Τὴν γνώμην του περὶ τοῦ ἀρμόζοντος εἰς τὴν Ἑλλάδα πολιτεύματος διατυπώνει εἰς μακρὰν ἐπιστολὴν τῆς 27 Ἰουλίου 1823 ἐκ Παρισίων πρὸς τὸν ἴδιον Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Ἀθ. Βογορίδης, γνωστὸς καὶ διακεκριμένος φιλόλογος καὶ ἱατρὸς τῶν χρόνων ἐκείνων.

Οἱ σήμερον ἰσχυροὶ τῆς Εὐρώπης, γράφει, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ δεχθῶν ὅπουδ' ἴποτε τῆς γῆς πολιτεύμα, καὶ κατ' ἐλάχιστον δημοκρατικόν. Διὰ τοῦτο ἀδιαφοροῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ τὸν ἀγῶνά μας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὅταν ὁμως ἔλθῃ ὁ καιρὸς νὰ ὀργανωθῶμεν, θὰ ἐξετάσουν τὸν πολιτικόν μας ὀργανισμόν. Καὶ ἂν τὸν εὕρουν καὶ κατ' ἐλάχιστον δημοκρατικόν, θὰ θελήσουν μ' ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις νὰ μᾶς ἐκβιάσουν νὰ τὸν μεταβάλωμεν. Αὐτοὶ ἀπὸ τοῦδε ταράττονται καὶ ὑποπιτεύονται. Προτιμοῦν δὲ τὴν ἐξόντωσιν τῆς Ἑλλάδος παρὰ νὰ τὴν ἰδοῦν δημοκρατουμένην. Ἦδη πολλοὶ ὑπουργοὶ τῆς Εὐρώπης ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ταύτην. Δὲν ἀπαιτοῦν ὁμως καὶ νὰ διοικηθῶμεν δεσποτικῶς. Καὶ δὲν θὰ ἐναντιωθῶν, ἂν ἐφαρμόσωμεν συνταγματικὴν μοναρχίαν, ὅποια εἶναι ἡ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ταῦτα πρέπει νὰ γνωρίζετε διὰ νὰ λάβετε τὰ μέτρα σας ἀπὸ τοῦδε. Δὲν εἶμαι μοναρχικός. Ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς φιλελευθέρους θεσμοὺς δὲν πρέπει νὰ δεχώμεθα ἀκριτίως. Ἀριστον ἀπὸ ὅλα εἶναι τὸ ἀνῆκον καὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ Ἕθνος, τοῦτο δὲ μόνον ἀνέχεται ἀναλόγως μὲ τὴν ἠθικὴν του κατάστασιν. Αὐτὸ δὲ πρὸς τὸ παρὸν ἅς ζητήσωμεν νὰ μάθωμεν. Ἐν τοσοῦτῳ ἅς οἰκονομήσωμεν τοὺς ξένους, φυλάττοντες τὰ παρόντα συντάγματα ὡς προσωρινά.

Ἐμάθομεν ὅτι ἀπεδέχθητε τὴν ἐλευθεροτυπίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μᾶς ἐφάνη πολὺ ἄκαιρον. Αἱ σημεριναὶ περιστάσεις δὲν τὴν ἀνέχονται καὶ δὲν τὴν ἀπαιτοῦν. Ἡ μεγάλη κατεπείγουσα ἀνάγκη τῆς πατρίδος εἶναι νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της. Ἡ ἐλευθεροτυπία προϋποθέτει ἔθνη φωτισμένα, καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθα, ἔθνη μὲ ἐπιμεμελημένην ἀνατροφὴν, καὶ ἡμεῖς δὲν τὴν ἔχομεν, ἀνθρώπους εὐκαιροῦντας καὶ νὰ γράψουν καὶ νὰ ἀναγνώσουν, καὶ εἰς ἡμᾶς οἱ κίνδυνοι οὔτε τὸ πρῶτον ἐπιτρέπουν οὔτε τὸ δεύτερον. Ἡμεῖς ἀρχίζομεν ὅπου τὰ ἔθνη τελειώνουν. Ἡ μέθοδος αὕτη ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ βλάπτει. Διὰ νὰ εἶναι ὠφέλιμοι οἱ θεσμοί, πρέπει νὰ γίνωνται εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν. Ἡ φύσις δὲν ἀναστρέφεται ἀζημίως. Ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς δὲν συμφέρει ἡ ἐλευθεροτυπία. Οἱ Ἀγγλοι καὶ

οἱ Ἀμερικανοὶ ὠφελοῦνται ἐξ αὐτῆς. Ἄλλ' ἡμεῖς οὔτε τὰς δυνάμεις οὔτε τὰς γεωγραφικὰς θέσεις (ἄσαφης ἐνταῦθα ἡ ἔκφρασις) ἔχομεν. Μὴ νομίζετε ὅτι δὲν εἶμαι φιλελεύθερος. Ἀλλὰ πρὶν γίνωμεν φιλελεύθεροι πρέπει νὰ εἴμεθα φιλέλληνες. Πρὶν συμβουλευθῶμεν τὰς θεωρίας καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν φιλελευθέρων, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τί ἀπαιτοῦν τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Ταῦτα γράφει ὁ Βογορίδης πρὸς τὸν Μαυροκορδατόν. Εἰς πίστωσιν δὲ μεγαλυτέραν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ ἐπισυνῆψε ἐπὶ ἰδιαίτερου τεμαχίου χάρτου τὰς ἐξῆς σκέψεις Ἀγγλου, συγγραφέως ἐξατόμου ἱστορίας τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, τοῦ William Roussel. «Διὰ νὰ ἐξευγενίσουν, λέγει ὁ Ἀγγλος ἱστορικός, ἓνα λαὸν οἱ καλοὶ νόμοι, ἀπαραίτητοι ὄντες διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ ἀγούσαι τὰ ἔθνη εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἡ μόρφωσις καὶ ὁ πολιτισμός, ὁ τελειοποιῶν τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, πρέπει νὰ εἶναι πάντα (νόμοι, τέχναι, ἐπιστῆμαι, μόρφωσις, πολιτισμός) τὸ ἐπακολούθημα τῆς φυσικῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὄχι τῆς ἐξωτερικῆς βίας. Τεχνητῶς ὠριμάζομεν καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα τοὺς θερινοὺς καρπούς. Ἄλλ' οὗτοι δὲν ἔχουν τὴν γεῦσιν, τὴν ὁσμὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν φυσικῶν καρπῶν. Τὰ αὐτοφυῆ προϊόντα τῶν δασῶν, ἂν καὶ δριμύα, εἶναι προτιμότερα ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς βεβιασμένης καλλιιεργείας».

Τὰς γνώμας ταύτας τοῦ Roussel ἀναπτύσσει ὁ Βογορίδης ἀκόμη περισσότερον καὶ δι' ἰδίων. Ὁ Σόλων, λέγει, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὄχι τοὺς ἀρίστους, ἀλλὰ τοὺς ἀρμοδιωτάτους νόμους. Ὁ Λυκοῦργος πάλιν ἐνομοθέτησεν ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὰ ἦθη καὶ τὴν ὅλην κατάστασιν τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὅσους νόμους εὗρον ἀρμόζοντας πρὸς τοὺς συμπολίτας των. Καὶ ἐν γένει ἡ νομοθεσία εἶναι ἔργον πολλῶν αἰώνων καὶ ὄχι μιᾶς ἡμέρας. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Τὰ σημερινὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης (πλὴν τῶν Ἀγγλων) ἠκολούθησαν τὸν ἀντίθετον δρόμον καὶ ἀπέτυχον. Ἡθέλησαν διὰ μιᾶς νὰ μεταβάλουν ὅλην τὴν κατάστασιν. Ἡθέλησαν νὰ ἀναζωογονήσουν πράγματα, μὴ

συμβιβαζόμενα μὲ τὸν χαρακτῆρά των. Οἰκοδόμησαν πρὶν θεμελιώσουν. Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ ἀποτυχία. Ἐντεῦθεν προῆλθεν καὶ ἡ ἀποτυχία Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωξε νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας μεταβολάς. Δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἃς μὴν ὑποπέσωμεν εἰς τὰ αὐτὰ λάθη. "Ἄς μὴ βιαζώμεθα. "Ἄς χωρῶμεν ἀπὸ τὰ πρῶτα εἰς τὰ δεύτερα, ἀπὸ τὰ δεύτερα εἰς τὰ τρίτα καὶ οὕτω καθέξῃς. "Ἄς ἐκπληρῶμεν πρῶτον τὰς μεγάλας, ἀπαραιτήτους, ἀνάγκας τοῦ Ἐθνους, ἔπειτα τὰς δευτέρας καὶ τὰς ἄλλας. Ἀνάγκη σήμερον εἶναι νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ ἔθνος ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νὰ ἀποκτήσῃ πατρίδα, νὰ ἐργάζεται ἐν αὐτῇ ἐλευθέρως, νὰ τραφῇ ἐργαζόμενον, νὰ καλύψῃ τὴν γυμνότητά του, νὰ ἀνεγείρῃ τὸν οἶκόν του. Κατόπιν θὰ ἔλθουν τὰ ἄλλα. Αὐτὸς εἶναι ὁ φυσικώτερος καὶ ἀσφαλέστερος δρόμος.

Β'

"Ἄν ὁ Κοραῖς παρηκολούθει τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰ πρῶτά των βήματα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ὅχι ἀπὸ τὸ λιτόν του εἰς Παρισίους γραφεῖον, ἀλλὰ συναναστρεφόμενος, συμπολεμῶν, συσχεπτόμενος καὶ συζῶν μετ' αὐτῶν, θὰ ἐμετρίαζεν ἀναμφιβόλως τὸν φλογερόν του ἐνθουσιασμόν ὅπως δημοκρατηθῇ ἡ Ἑλλάς. Διότι θὰ ἐπείθετο ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἀκόμη τότε ὥριμοι διὰ τὴν δημοκρατίαν. Καὶ θὰ ἔβλεπεν ὅτι ὁ πολὺς λαός, ὁ ὁποῖος μὲ τόσῃν γενναίότητά ἐπολέμει διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, πολιτικῶς ἦτον ἀμόρφωτος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ δουλεία εἶχεν ἰσοπεδώσει τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κοινωνικαὶ τάξεις μὲ ἴδια προνόμια καὶ δικαιώματα δὲν ὑφίσταντο μεταξὺ αὐτῶν· ὅτι παραδόσεις περὶ αὐτῶν δὲν ἐκληρονομοῦντο ἀπὸ τὴν μίαν γενεὰν εἰς τὴν ἄλλην, ὅπως ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλ' ὁ πολὺς λαὸς ἀπὸ μακρῶν αἰώνων καθοδηγούμενος καὶ κηδεμονευόμενος ὑπὸ τῶν προκρίτων του καὶ τῶν θρησκευτικῶν του ἀρχηγῶν, ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀποβῇ τὸ πρόχειρον καὶ εὐκόλον θύμα τῶν δημοκόπων καὶ τῶν ἰδιοτελῶν. Οἱ ἄρχοντές του πάλιν, τόσον οἱ θρησκευτικοὶ ὅσον καὶ οἱ πολιτικοί, παρουν-

σίαζον ἐκάστοτε, ὅσakis ἀπεμάκρυνον τὸν ἐπικείμενον ἐκ τοῦ ἐχθροῦ κίνδυνον, ὅχι δὲ σπανίως καὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν κίνδυνον, παρουσίαζον, λέγω, κακίας πολιτικᾶς, ὅχι καὶ πολὺ ἐποικοδομητικὰς διὰ τὸν φρονοῦντα ὅτι ἔπρεπε νὰ διοικηθῇ δημοκρατικῶς ἡ ἐλευθερουμένη Ἑλλάς. Στενότης ἀντιλήψεων, ἰδιοτέλεια, κενοδοξία, ἐπιπολαιότης, μικρολογία, ἀντιζηλῖαι, ἐριστικαὶ διαθέσεις, αἱ κακίαι αὗται, προϊὼν τῆς μακρᾶς δουλείας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας, προϊὼν ἀκόμη καὶ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως, προεδήλουν ὅτι δὲν θὰ συνεκόμίζον οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς δημοκρατίας εὐχύμους καὶ ἀγλαοὺς καρπούς. Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἡ κατάστασις. Διότι μόνον φωτισμένοι λαοὶ ἔχουν ὑψηλὰς καὶ εὐγενεῖς πολιτικὰς ἀντιλήψεις, καὶ ταύτας κατόπιν μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀπελευθέρωσίν των εἶχον ἀνάγκην, ἐπὶ μακρὰν μάλιστα σειρὰν ἐτῶν, καθοδηγίας καὶ κηδεμονεύσεως εἰς τὰς πολιτικὰς τρίβους, πατρικῆς δὲ καὶ λιτῆς, συνετῆς καὶ συντηρητικῆς διοικήσεως, ἡ ὁποία νὰ κολάζῃ μὲν αὐστηρῶς τοὺς παρεκτρεπομένους καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους, πρὸς παραδειγματισμόν, μὲ φειδῶ δὲ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ χορηγῇ τὰς πολιτικὰς λεγομένας ἐλευθερίας. Τὰ ἀγαθὰ δὲ ταῦτα ἐπιτυγχάνονται ἀνετώτερον εἰς χρόνους μάλιστα ἐπαναστατικούς, ἂν συγκεντρωθῇ ἡ διοίκησις εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων ἢ, ἀκόμη καλύτερον, εἰς τὰς χεῖρας ἑνός, ὑπερόχου καὶ ἀρχικοῦ, ὅπως ἐφρόνει ὁ Καποδίστριας.

Αἱ γνῶμαι τοῦ Καποδίστρια (ἄμυνα τῶν ἐλευθερουμένων χωρῶν, διοικήσις μοναρχικὴ, διατήρησις τοῦ διοικητικοῦ καθεστώτος καὶ ἀποφυγὴ φιλελευθέρου, ἐμπιστοσύνη μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀπλαῖ προκηρύξεις καὶ ψηφίσματα) ἦσαν γνῶμαι τοῦ πατριώτου Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ κράτους, ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Καποδίστριας ὑπεδείκνυνεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας κατεύθυνσιν εἰς τὰς πολιτικὰς των ἐνεργείας, ἡ ὁποία καὶ αὐτούς, κατὰ τὴν γνώμην του, δὲν ἐπρόκειτο νὰ

βλάβη, καὶ εἰς αὐτὸν δὲ θὰ ἔδιδεν ἀρίστην λαβὴν, ὥστε νὰ τρέψῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν.

Ἄλλ' ὡς ἐξετάσωμεν ἑκάστην ἀπὸ τὰς γνώμας τοῦ Καποδίστρια ἰδιαιτέρως, διὰ νὰ τὰς ἐκτιμήσωμεν ἀκριβέστερον.

Ὁ Καποδίστριας συνιστῶν τὴν διατήρησιν τοῦ διοικητικοῦ καθεστώτος, ἐσκόπει νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων τὴν ἄφρευκτον δυσμένειαν πρὸς αὐτοὺς τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἂν τὸ ἀντικαθίσταν μὲ φιλελευθέρων. Διότι ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἀπέστεργε τὰς ἀνατροπὰς τῶν ἐν Εὐρώπῃ καθεστώτων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὕτω πολιτευόμενοι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἐκίνουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλελευθέρων, ὅσον τὸ ἐκίνησαν ἀποδεχθέντες φιλελευθέρους θεσμούς, δὲν θὰ ἐξήπτετο δὲ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσον βαθμὸν ὁ φιλελληνισμός, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζων τοὺς Ἕλληνας ὑπεστήριζε συγχρόνως καὶ τοὺς φιλελευθέρους θεσμούς, τοὺς καταδιωκομένους ἀπὸ τὰς κυβερνήσεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ποῖος ὅμως θὰ ἠδύνατο νὰ προῖδῃ, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1821, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν τοσαύτην τοῦ φιλελληνισμοῦ ἔξαρσιν, τὴν χρονολογουμένην κυρίως μετὰ τὰς σφαγὰς τῆς Χίου καὶ μετὰ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς πολλὰς ὠφελείας τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς ἐξάρσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἀπὸ τῆς ἀνόδου μάλιστα τοῦ Κάνιγγ εἰς τὴν ἐξουσίαν; Δυσκόλως ἔπειτα ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας, περιπεπλεγμένος εἰς τὰ δίκτυα τῆς καχυποψίας καὶ τῆς καταχθονίου ραδιουργίας, θὰ ὑπεδείκνυνεν εἰς τοὺς συμπολίτας του πολιτικὴν κατεύθυνσιν, ἀντιστρατευομένην πρὸς αὐτὰ τὰ ρωσικὰ συμφέροντα, κατεύθυνσιν πολιτικὴν, τὴν ὅποιαν καὶ αὐτοὺς ἀπέστεργε μὲν καθόλου, ἐνόμιζε δὲ ἀναμφιβόλως ἐπιβλαβὴ εἰς αὐτοὺς. Ἄλλο ζήτημα εἶναι, ἂν ὁ Καποδίστριας ἠθέλεν ἢ δὲν ἠθέλε τὴν ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ ὅμως ἤρχισεν, ἐπεδίωξε νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς αὐτὴν, ὡς διπλωμάτης τῆς Ρωσίας. Καὶ πρὸς τοῦτο κατέτεινε τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐνεργείας του.

Συναφὴς πρὸς ὅσα λέγομεν ἀνωτέρω εἶναι καὶ ἡ ἄλλη ὑπόδειξις τοῦ Καποδίστρια, νὰ δείξουν οἱ ἐπαναστάται ἐμπι-

στοσύνην, ἐπὶ τοῦ παρόντος, μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις δὲν θὰ ἐταράττοντο διὰ τοῦτο, οὐδὲ θὰ ἐξηγειροντο αἱ ἀντιζηλῖαι των καὶ αἱ καχυποψίαι των. Ἐπρεπε δὲ νὰ περιμένουν οἱ Ἕλληνες τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, πρὶν ἐκδηλώσουν πρὸς τίνα Δύναμιν θὰ ἐστρέφοντο. Διότι ἤλπιζεν ὁ Καποδίστριας ὅτι ἡ Ρωσία ἢ θὰ παρέστυρε κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τὰς ἄλλας Δυνάμεις ἢ θὰ ἀνελάμβανεν αὐτὴ μόνη νὰ παύσῃ τὰ δεινὰ τῶν χριστιανῶν.

Εἰς τὴν ὑπόδειξιν ταύτην κακόβουλός τις ἢ προκατειλημμένος ἢ ἄλλως δυσμενὴς πρὸς τὸν Καποδίστριαν εἶναι δυνατόν νὰ διῶδῃ προσπάθειαν αὐτοῦ ὅπως κατευθύνῃ τὰς πολιτικὰς ἐνεργείας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ ρωσικὰ συμφέροντα καὶ πρὸς τὰς ρωσικὰς βλέψεις. Ἀλλ' ἔπρεπεν ἄρα γε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐμπιστευθοῦν τὴν τύχην των εἰς μίαν Δύναμιν, ἢ καὶ εἰς περισσοτέρας, διὰ νὰ ἐξεγείρουν, ὡς ἦτον ἐπόμενον, τὴν ἐχθρότητα καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἄλλων; Καὶ δὲν ἦτο προτιμότερον νὰ περιμένουν ἕως οὗ καταλήξουν εἰς ὠρισμένας ἀποφάσεις αἱ κατὰ τῆς Τουρκίας ἐνέργειαι τῆς Ρωσίας, τῆς μόνης Δυνάμεως τότε, ἢ ὁποία συμφέρον εἶχε νὰ μὴ μείνῃ ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὰ παθήματα τῶν χριστιανῶν;

Ὁ Καποδίστριας ἀποκρούει καὶ τὰς πομπώδεις ὑψηλὰς προκηρύξεις, καθὼς καὶ τὰ πομπώδη ψηφίσματα. Τί ἐννοεῖ δὲ ταῦτα συνιστῶν, μανθάνομεν, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν μόνον προκήρυξιν τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου, τὴν ὁποίαν ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων τοῦ Ἱασιίου, τὴν ἐπομένην τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἥτοι τῇ 9 Μαρτίου 1821. Εἰς αὐτὴν ἀπερισκέπτως ὁ Ὑψηλάντης ἐκήρυττεν ὅτι πρὸ πολλοῦ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῶν (πολιτικῶν) δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας των, ἐκάλουν τοὺς Ἕλληνας νὰ τοὺς μιμηθοῦν ὅτι ἐνῶ οἱ φωτισμένοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας, ἡμεῖς φαινόμενοι ἀντάξιοι τῆς προγονικῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ παρόντος αἵματος, πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ὑπεράσπισιν

αὐτῶν καὶ τὴν βοήθειαν· ὅτι πολλοὶ ἐξ Εὐρώπης θὰ προσέλθουν διὰ νὰ συναγωνισθοῦν μὲ τοὺς Ἑλληνας· ὅτι ἡ Ἰσπανία πρώτη καὶ μόνη κατετρόπωσε τὰς ἀηττήτους φάλαγγας ἑνὸς τυράννου.

Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀναφέρει κατωτέρω, πλὴν ἄλλων, καὶ τοὺς τυραννοκτόνους Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα, καὶ τὸν Τιμολέοντα, τὸν ἀποκαταστήσαντα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς Συρακούσας καὶ εἰς τὴν Κόρινθον.

Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι Ὑψηλάντης καὶ Καποδίστριας ἀπεῖχον ὥς οἱ δύο πόλοι ὥς πρὸς τὴν πολιτικὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Καποδίστριας δὲν ᾔθελεν οὐδ' ὑποψίαν ἀπλῆν νὰ συλλάβουν αἱ Δυνάμεις ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν εἶχε καὶ τὴν ἐλαχίστην κοινότητα μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν φιλελευθερῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ Ὑψηλάντης διεκήρυττεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπρόκειτο νὰ διεξαγάγουν κοινὸν ἀγῶνα μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ μοναρχικοῦ καθεστώτος καὶ ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀντίληψις αὕτη ἦτον ἐσφαλμένη. Οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὰ ὅπλα διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῆς τουρκικῆς δουλείας. Ἦτον ὅμως καὶ ἐπιβλαβεστάτη, εἰς τὴν ἀρχὴν μάλιστα τῆς ἐπαναστάσεως. Διότι θὰ ἐξήγειρε τὰς ὑποψίας καὶ τὴν δυσπιστίαν τῶν Δυνάμεων, θὰ ἐχαρακτήριζε δὲ τὴν ἐπανάστασιν ὡς ξένην πρὸς τὰς μυστικὰς ἐταιρείας τῶν φιλελευθέρων τῆς Εὐρώπης.

Τὰς ἐνδεχομένας ταύτας ὑποψίας ᾔθελεν ὁ Καποδίστριας νὰ ἀπομακρύνῃ. Καὶ συνίστα εὐλόγως προσοχὴν εἰς τὴν σύνταξιν ἐπισήμων ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπλᾶ. Ὡστε καὶ ἡ ὑπόδειξις τοῦ αὐτοῦ εἶναι συναφὴς πρὸς τὰς δύο ἄλλας, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

Αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἀπολύτως ὀρθὴ ἦτο καὶ ἡ ἄλλη γνώμη τοῦ Καποδίστρια ὅπως ἀνατεθῇ ἡ διοίκησις εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων ἢ εἰς τὰς χεῖρας ἑνός. Διότι τραπέντες οἱ Ἕλληνες τὴν ἀντίθετον ὁδόν, περιέπεσαν εἰς ἀναρχίαν φρικτὴν ἀπὸ αὐτὰς τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐφαρμογῆς πολυαρχικῆς διοικήσεως καὶ φιλελευθέρων θεσμῶν.

Ὁ μητροπολίτης Ἀρτης, ἔπειτα δὲ ἀρχιεπίσκοπος Οὐγγρο-βλαχίας Ἰγνάτιος, ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς ἐπισημοτάτας φυσιογνωμίας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Ὁ Ἰγνάτιος ὄχι μόνον ἦτον ὁ ἴδιος ἐγγράμματος ὅσον ὀλίγοι τότε, ἀλλ' ἐνήργησε δραστηρίως καθ' ὅλον του τὸν πολυκύμαντον βίον εἰς τὴν ἵδρυσιν σχολείων, εἰς τὴν μόρφωσιν λογίων ἐν Εὐρώπῃ, εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλομούσων ἐν Ἀθήναις, εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ ἐν Βιέννῃ. Γενόμενος τέλος καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς εὐδοώσεώς της καὶ παρηκολούθησε μὲ ἐνδιαφέρον ἀνιδιοτελὲς τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τῆς Πίσης, ὅπου, ὡς εἴπομεν, διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του. Σεμνὸς δέ, συνετός, εὐφυής, μεγαλόδωρος, δραστήριος, κοινωνικός καὶ εὐπροσήγορος, διαπύρως φιλογενῆς καὶ φιλόμους, εἶχε κύρος μέγα καὶ ἠκούετο μετὰ προσοχῆς ἀπὸ ὅλους, ἀπὸ τοὺς λογίους, ἀπὸ τοὺς φιλογενεῖς ἐμπόρους, ἀπὸ τοὺς σπουδάζοντας νέους, ἀπὸ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς τῆς ἐπαναστάσεως, μὲ τοὺς ὁποίους ἐπεκοινώνει πυκνότερα ἐκ Πίσης, ἀπ' αὐτοὺς ἔπειτα τοὺς φιλέλληνας τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι τὴν γνώμην αὐτοῦ ἤθελον νὰ ἀκούσουν πρὶν κατατοπίσουν τὰς φιλελληνικὰς τῶν ἐνεργείας.

Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο θαυμαστής καὶ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Καποδίστρια. Τῇ εἰσηγήσει δὲ αὐτοῦ, ὡς γνωστόν, ἔξελέγη Κυβερνήτης ὁ Καποδίστριας ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζήνι Συνελεύσεως.

Τὰς γνώμας του περὶ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος διετύπωσεν ὁ Ἰγνάτιος πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον δύο περίπου ἔτη μετὰ τὸν Καποδίστριαν. Ὡστε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὰ δεδομένα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν τοῦ ἀγῶνος. Ταῦτα δὲ τὸν ἔπεισαν ὅτι νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν Ἑλλάδι πολιτεία (ἀβασίλευτον συνταγματικὸν πολίτευμα) δὲν ἦτο δυνατόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτον ἐπίσης ἀδύνατον νὰ εὐρεθῇ Ἑλλήνων μόνάρχης, ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ, κατὰ τὸν Ἰγνάτιον, ἐκτὸς αὐτῆς πρίγκιψ, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ μίαν ἢ καὶ περισσοτέρας Δυνάμεις. Ὁ ἐκλεκτὸς οὗτος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν θὰ ἐβασίλευεν «ἐλέφ Θεοῦ», ἀλλὰ θὰ ὑπέκειτο εἰς τοὺς

νόμους, οἱ ὅποιοι θὰ διεγράφοντο εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ ὅποιοι θὰ ἐνεκρίνοντο ὑπὸ τῶν Δυνάμεων.

Ἄλλ' ἐδέησε νὰ παρέλθουν δέκα ὁλόκληρα ἔτη ὅπως λυθῇ τὸ πολιτειακὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀθωνος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκορυφώθη ἡ ἀναρχία, ὑπέδειξεν, ὥς εἵπομεν ἄνωτέρω, ὁ Ἰγνάτιος τὴν ἐκλογὴν ὥς Κυβερνήτου τοῦ Καποδίστρια.

Καθόλου δὲ ὁ Ἰγνάτιος ἀπέκλινε πρὸς τοὺς συντηρητικοὺς καὶ διεφώνει τελείως πρὸς τὸν ἄκρον δημοκρατικὸν καὶ ριζοσπάστην Κοραῖν. Διὰ τοῦτο ἀποδοκιμάζει, γράφων πρὸς τὸν Μαυροκορδατόν, καὶ τὴν πομπώδη ὀνομασίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καθὼς καὶ τὰς παρομοίας τῶν ἀρχαίων δημοκρατιῶν ὀνομασίας, αἱ ὁποῖαι ἐξήγειρον τὴν δυσπιστίαν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν τότε εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Τὰς ἀποδίδει δὲ εὐλόγως εἰς τοὺς λογιστάτους. Πράγματι οἱ νέοι λόγιοι, ὅσοι τότε ἐσπούδαζον ἐν Εὐρώπῃ, ἔσπευσαν δὲ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἦρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἐνεφοροῦντο ἀπὸ τὰς φιλελευθέρους καὶ δημοκρατικὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπεδίωξαν δὲ καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ἀπελευθερουμένην πατρίδα των.

Ἀξίαι πολλῆς προσοχῆς εἶναι καὶ αἱ γνῶμαι τοῦ Βογορίδου. Κατ' αὐτὸν αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ ἡνταντώνοντο εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν συνταγματικῆς μοναρχίας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῶν πολίτευμα συνᾶδον πρὸς τὴν διανοητικὴν των κατάστασιν. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Βογορίδης ἐνόμιζε πρῶτον τὴν συνταγματικὴν διοργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐφρόνει δὲ ὅτι αἱ λεγόμεναι πολιτικαὶ ἐλευθερίαι πρέπει νὰ χορηγοῦνται ὄχι διὰ μιᾶς, ἀλλὰ κατὰ δόσεις καὶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ἐφ' ὅσον ἀναπτύσσεται πολιτικῶς ὁ λαός, διὰ τὸν ὁποῖον προορίζονται.

Τὴν ὀρθότητά δὲ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Βογορίδου δὲν εἶναι, νομίζομεν, ἀνάγκη νὰ ἐξάρωμεν σήμερον μάλιστα μετὰ ἐλεύθερον πολιτικὸν βίον ἑκατὸν ἑτῶν. Κατ' αὐτὰ τὸ ἔθνος ἐπετέλεσεν, εἶναι ἀληθές, προόδους σημαντικὰς, ἐπλούτησε

καὶ ἀνεπτύχθη. Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ πρόοδος τοῦ θὰ ἦτον ἀκόμη μεγαλυτέρα, ἡ εὐπορία τοῦ ἁδροτέρα, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνάλογος πρὸς τὴν εὐφυΐαν τοῦ, πρὸς τὴν δραστηριότητά τοῦ καὶ πρὸς τὴν μοναδικήν τοῦ ζωτικότητα, ἂν εἶχε καὶ διοίκησιν χρηστήν. Δὲν τὴν εἶχε δὲ ὡς ἐκ τῆς προώρου χορηγήσεως εἰς τὸν λαὸν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, τῶν ὁποίων οὗτος δὲν ἔκαμε τὴν πρέπουσαν χρῆσιν, διότι δὲν εἶχε τὴν ἀπαραίτητον μόρφωσιν. Οἱ ἐπαναστάντες Ἕλληνες ἐνόμισαν ὅτι ἡδύναντο νὰ μεταπηδήσουν διὰ μιᾶς ἀπὸ τῆς τυραννικῆς δουλείας τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν, δι' ἄλλους ἱστορικοὺς λόγους, ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον αἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ἡ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν παραστατικωτέραν εἰκόνα, ἡθέλησαν νὰ φθάσουν δι' ἑνὸς ἄλματος ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος τῆς πολιτικῆς κλίμακος εἰς τὴν ἀνωτάτην. Παρόμοιον συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα. Τότε τὸ ἔθνος ἤρchiσε νὰ ἀνακύπτῃ ἐκ τῆς ἀμαθείας, καὶ ἐπεδίωξε τὸν φωτισμόν. Ἄλλ' οἱ διδάσκαλοι, ἀπὸ θερμὸν ζῆλον, ζῆλον ὅμως οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, κινούμενοι, ἀντὶ νὰ γράφωσι βιβλία προσιτὰ εἰς τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τῶν ἀναγνωστῶν, νὰ μεταδίδουν δὲ γνώσεις εὐλήπτους εἰς τοὺς μαθητάς των, ἀνέπτυσσον, ὡς λέγει ὁ Θερεϊανὸς εἰς τὸ λαμπρόν του περὶ Κοραῆ βιβλίον, θεωρίας ὑψηλὰς ἀκαταλήπτους καὶ συνεστραμμένας, αἱ ὁποῖαι περισσότερο τοὺς ἐσκοτίζον ἢ τοὺς ἐφώτιζον.

Πρέπει δὲ νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην συνταγματικὰ πολιτεύματα ἐφηρμόσθησαν κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἐκεῖ ὅπου ὁ λαὸς τὰ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦ ἢ τὰ παρεχώρησεν ὁ ἡγεμὼν προλαμβάνων τοῦ λαοῦ τὴν ἀξίωσιν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐδεὶς ἐζήτησε συνταγματικὸν πολίτευμα, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐγνώριζεν οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ! Ὁ ἱστορικὸς Α. Φραντζῆς (τόμ. 4 σελ. 215) ἐκφραστικώτατα λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπέβλεπον εἰς καμμίαν ἄλλην πολιτικὴν δοξασίαν ἢ αἵρεσιν, εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς δουλείας. Δὲν παρετηρήθη ἐπομένως ἐν Ἑλλάδι οἰαδήποτε κίνησις περὶ δικαιωμάτων πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν. ὅποια διεκήρυξεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, διότι εἰς

τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε διάκρισις κοινωνικῶν τάξεων, προνομιούχων καὶ μὴ προνομιούχων. Ἡ δουλεία, κατὰ τὸν Φίνλεϋ, ἔφερεν ἰσοπέδωσιν κοινωνικὴν καὶ ἐδημιούργησε κοινωνικὰς συνθήκας διαφορετικὰς ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς. Οἱ ἔξ Εὐρώπης μόνον προσελθόντες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν νέοι λόγιοι ὠμίλουν περὶ συντάγματος, ὥς τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀρμόζοντος τότε πολιτεύματος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχον κηρυχθῆ αἱ γαλλικαὶ ἰδέαι περὶ ἰσότητος, ἀδελφότητος καὶ ἐλευθερίας καὶ διεδόθησαν καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῶν Γάλλων, καὶ ὑπὸ τοῦ Κοραΐ νομίσαντος ὅτι δι' αὐτῶν καὶ διὰ τῆς συνεργείας τῶν Γάλλων θὰ ἐπευγγάνετο τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἡ ἀποτίναξις, καὶ ὑπὸ τῶν μορφωμένων, ἐνθουσιασθέντων ἀπ' αὐτάς. Οὐδείς ὅμως ἐξέλαβε τὰς ἰδέας ταύτας κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀντίληψιν. Φωναί τινες ἠκούσθησαν ἐπίσης κατὰ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, ὥς προσκειμένων πρὸς τοὺς Τούρκους, ὥς ἰδιοτελῶν, ὥς μὴ μεριμνῶντων περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλ' ἐξέγερσις ὀλοκλήρων τάξεων ἢ τάξεως κοινωνικῆς πρὸς ἀπόκτησιν πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν παρετηρήθη. Ἀκόλουθος πρὸς ἑαυτὸν δεικνύεται ὁ Βογορίδης εἰς τὸ γράμμα του πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, ἀποχρούων τὴν ἐλευθεροτυπίαν, τὴν ὁποῖαν εὐλόγως θεωρεῖ εἰς τὸ ἐπιστέγασμα τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν.

Γ'

Πῶς δὲ διωκῆθη ἡ ἐπανάστασις καὶ διατί;

Ὅταν ἤρχισεν, ἐλπίδας ὅπως συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν εἶχεν, ὅχι ὀλίγας, ὁ Πετρόμπεης. Προχωρήσας οὗτος μέχρι Καλαμῶν, συνέστησε τὴν Μεσσηνιακὴν Γερουσίαν, ἀρχὴν ὅμως καθ' ὀλοκληρίαν τοπικὴν καὶ μὴ προβάλλουσαν εὐρυτέρας ἀξιώσεις. Ἄλλ' ἡ συνέλευσις τῶν Καλτετζῶν, ὀλίγον μετὰ ταῦτα συγκροτηθεῖσα, τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τὸν ἀνεκέρυξε πρόεδρον. Οἱ συνελθόντες εἰς τὴν μονὴν ταύτην πρόκριτοι καὶ ἀρχιερεῖς ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσουν ἓνα προεξάρχοντα. Ὡς τοιοῦτον δὲ ἐπροτίμησαν τὸν Πετρόμπεην, διότι ἐνόμι-

ζον ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐξυπηρέτουν καὶ τοὺς ἰδίους των σκοπούς. Ἄλλ' ὁ Πετρούμπεης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἔδειξεν ἀρχικά προσόντα. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος τὸν ἠκολούθησε μέχρι Καλαμῶν, τὸν ἐγκατέλιπεν ἔπειτα καὶ ἐνήργησεν ἀνεξαρτήτως. Ὁ κατόπιν (9 Ἰουνίου) ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν Πελοπόννησον Δ. Ὑψηλάντης θὰ ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, τὴν ὁποῖαν δραστηρίως ἐπεδίωξεν. Ἀτυχῶς ὅμως μόνον ἐλαττώματα ἀνωτάτου ἀρχοντος ἐπέδειξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς.

Ἄλλ' αὐστηράν καὶ ἔντονον ἀνωτάτην ἀρχήν δὲν ἤθελεν οὔτε ὁ Κολοκοτρώνης, οὔτε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος, διότι δὲν τοὺς συνέφερεν. Καὶ οἱ ἐπαναστάται διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου κατέληξαν εἰς τὴν ἀποδοχὴν προσωρινοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐφαίνεται ὅτι θὰ ἱκανοποιεῖ τὰς ποικίλας ἀξιώσεις τῶν συνεργούντων ὅπως ψηφισθῇ. Πράγματι τὸ προσωρινὸν πολίτευμα ἱκανοποιεῖ, πρῶτιστα καὶ μάλιστα, τοὺς λογιωτάτους, κεκηρυγμένους ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Νέγρην, ἀφοῦ ὁ μὲν πρῶτος ἔγινε πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἀνώτατος δηλ. ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ δεύτερος ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ἥτοι πρωθυπουργός, ἱκανοποιεῖ τοὺς προκρίτους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον νὰ στερηθοῦν τὴν τοπικὴν τῶν δύναμιν. Ἀνεγνώριζεν ἔπειτα τὰς Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον, διότι δὲν ἔστεργον τὴν κατάργησίν των αἱ τοπικαὶ μικροφιλοδοξίαι καὶ τὰ τοπικὰ μικροσυμφέροντα. Ἰκανοποιεῖ ἀκόμη τοὺς στρατιωτικούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐχορήγει ἀρχηγίας καὶ βαθμούς. Ὅποῖον λοιπὸν ὑπῆρξε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος; Ἐνας ἐπιτήδειος συμβιβασμός ἀξιώσεων, φιλοτιμιῶν, τοπικῶν συμφερόντων. Δι' αὐτοῦ οἱ πρόκριτοι δὲν ἀπέβαλλον τὴν τοπικὴν τῶν ἐπιρροήν, οἱ μεγάλοι φιλόδοξοι (Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης) ἱκανοποιοῦντο, οἱ λόγιοι ἐξεπλήρουν τὰ δημοκρατικὰ των ἰδεώδη, οἱ στρατιωτικοὶ ἐνομιμοποιοῦν τὴν ἀρχηγίαν των καὶ τοὺς βαθμούς των.

Ἀλλὰ καὶ ὅσοι τυχὸν ἐνόμιζον ὅτι τὸ φιλελεύθερον πολί-

τευμα θὰ ἐξεγείρῃ τὴν δυσπιστίαν τῶν κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης ἱκανοποιοῦντο καὶ ἐκεῖνοι, διότι πρῶτον μὲν ἐδημοσίευσεν ἡ Συνέλευσις τὴν περίφημον διακήρυξιν (τὸ ἄριστον καὶ τὸ μόνον ἴσως ὠφέλιμον ἔργον τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου), διὰ τῆς ὁποίας διέκρινε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς κατὰ τοῦ καθεστώτος ἐπαναστάσεις, ὠνόμαζε δὲ ἔπειτα τὸ πολίτευμα προσωρινόν, ἄρα μεταβλητὸν κατὰ τὰς ἐνδεχομένας ἔξωθεν ὑποδείξεις. Ἀνικανοποίητος ἔμενε μόνον ὁ Ὑψηλάντης. Ἀλλὰ δὲν ἐλαμβάνετο πλέον ὑπ' ὄψιν, ἀφοῦ μάλιστα ἐγνώσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὰς παραδυναβείους ἡγεμονίας.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Συνέλευσις αὕτη κατώρθωσεν ἀριστοτεχνικῶς νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις ὅλων, δὲν ἐγκατέστησε καὶ τὴν διοικητικὴν ἐνότητα καὶ συνοχὴν. Διότι οὐδεὶς ἐθυσίασε καὶ οὐδεὶς ἠναγκάσθη νὰ θυσιάσῃ τὰς ἰδίας βλέψεις, τοὺς ἰδίους τοῦ πόθους, τὴν ἰδίαν του, μικρὰν ἢ μεγάλην, δύναμιν. Ἄλλ' οὕτω ἐγκαθιδρύθη καὶ ἐπεκράτησεν ὅχι ἡ διοίκησις, ἀλλ' ἡ ἀδιοικησία, ὅχι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ εὐταξία, ἀλλ' ἡ ἀνυποταξία καὶ ἡ ἀναρχία, τὴν ὁποίαν ζωηρότατα ἐξεικονίζει καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος εἰς τὴν ἱστορίαν του. Οἱ δύο δὲ πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου, Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης, δὲν ἐδικαιοῦντο ἀναμφιβόλως νὰ καυχῶνται διὰ τὸ ἔργον των τοῦτο. Ἰνὰ δὲ μὴ ἐπέλθῃ πλήρης καὶ τελεία ἡ καταστροφὴ ἐξητήθη ἔπειτα ἀρχηγὸς ἔξωθεν καὶ ἐξελέγη Κυβερνήτης ὁ Καποδίστριας.¹

Π. Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

¹ Αἱ γινῶμαι τοῦ Καποδίστρια ἐκτίθενται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου τῇ: 26 Ὀκτωβρ. 1821 ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τοὺς ἀδελφούς Λάζ. καὶ Γεώργ. Κουντουριώτην (Δ. Λιγνοῦ, Ἀρχεῖα Λαζ. καὶ Γεώργ. Κουντουριώτου Ἀθῆναι 1920 σελ. 38 κ.έ.). Αἱ πρὸς Μαυροκορδάτον ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ Βογορίδου ἀπόκεινται εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (φάκελλος 1823), ἐδημοσιεύθησαν δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Σάθα (Ἱστορικαὶ διατριβαὶ Ἀθῆναι 1870 σελ. 79 κ.έ. 82 κ.έ.).